

ЗАЛЕЖНІСТЬ ВЕЛИЧИНИ НАДХОДЖЕНЬ ПДВ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ВІД ОСНОВНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ

Р. Паславська

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, проспект Свободи, 18
e-mail: roksolana_veklyn@ukr.net*

На основі аналізу структури та динаміки податкових надходжень до Державного бюджету України досліджено роль ПДВ у формуванні дохідної частини бюджету. Виокремлено основні макроекономічні чинники, що впливають на величину надходжень ПДВ до Держбюджету України, та проаналізовано їх вплив, що сприяє мінімізації ймовірності невиконання затверджених показників доходів бюджету та слугує підґрунтям для поліпшення якості прогнозованої роботи.

Ключові слова: Державний бюджет України, податкові надходження, податок на додану вартість, акцизний податок, мито, обсяг ВВП, величина експорту, величина імпорту, грошова маса в економіці країни.

Основне завдання сучасної податкової політики будь-якої держави полягає у пошуку ефективних інструментів прямого і непрямого впливу оподаткування на економіку країни загалом і окремих підприємницьких структур зокрема. Головною перевагою непрямих податків є їхня стабільність як джерела податкових доходів держави. У сучасних ринкових умовах ПДВ вважають найбільш досконалою формою непрямого оподаткування, що відіграє важливу роль у системі державних фінансів більшості розвинених країн світу. У зв'язку з цим, виникає об'єктивна необхідність дослідження ролі ПДВ у формуванні дохідної частини Державного бюджету України.

Невідповідність надходжень ПДВ до бюджету фінансовим потребам держави загострює проблему підвищення ефективності справляння цього податку в Україні та пошуку додаткових резервів збільшення надходжень від його адміністрування, оскільки дефіцит фінансових ресурсів держави негативно позначається не лише на рівні добробуту населення, а й поглиблює кризові явища в економіці країни та ускладнює процес їхнього подолання.

Теоретичні та практичні аспекти справляння ПДВ досліджували у своїх працях такі науковці, як Т. І. Єфіменко, О. Т. Замасло [1], В. М. Кміть [2], А. І. Крисоватий,

В. М. Мельник, А. М. Соколовська [3], О. В. Сторжук [4] та інші. Однак, незважаючи на велику кількість публікацій з цієї проблематики, вітчизняна система адміністрування ПДВ і надалі потребує вдосконалення для того, щоб забезпечити належне виконання фіскальної функції та дотримання принципу соціальної справедливості. Якісне прогнозування обсягів надходжень ПДВ до Держбюджету України та визначення чинників, що на них впливають, набувають особливої актуальності за сучасних економічних умов.

Мета роботи полягає у виокремленні головних макроекономічних чинників, що впливають на обсяг надходжень ПДВ до Держбюджету України, та дослідженні їхнього впливу.

Доходи Державного бюджету України формуються за рахунок податкових та неподаткових надходжень. Впродовж останнього десятиліття у загальних обсягах доходів Державного бюджету України більш ніж 80 % належить саме податковим надходженням. Оскільки податкова система України характеризується значною кількістю податків, зборів та інших платежів, то проаналізуємо структуру податкових надходжень Державного бюджету України (рис. 1).

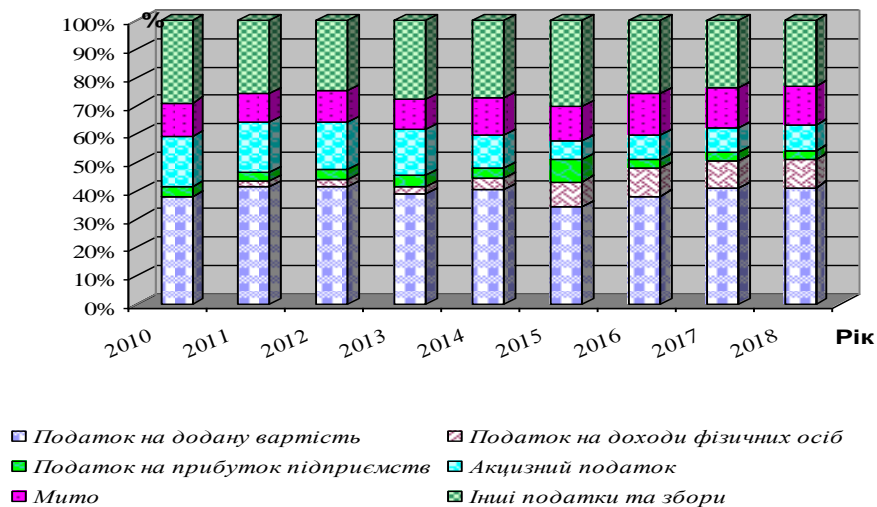

Рис. 1. Структура податкових надходжень до Державного бюджету України за 2010-2018 рр.

Джерело: побудовано за даними [5].

Головними наповнювачами бюджету є такі податки, як ПДВ, ПДФО, ППП та акцизний податок (АП). Найбільшу частку податкових надходжень забезпечує ПДВ – близько 40 %. Надходження від справляння ПДФО становлять близько 10 %. 10-15 % надходжень до Державного бюджету України забезпечує акцизний податок, на податок на прибуток підприємств припадає менше 10 %, а на мито – 3-8 %.

На підставі даних Міністерства фінансів України про податкові надходження, в т.ч. і ПДВ надходження, до Держбюджету України за період 2010-2018 рр [5] за допомогою економіко-математичного інструментарію побудуємо лінійне рівняння регресії залежності податкових надходжень до Державного бюджету України (у) від надходжень ПДВ (х) (ф-ла 1).

$$y = 2,35 * x + 15736,6 \quad (1)$$

$$R = 0,9909; F = 762,56;$$

де у – обсяг податкових надходжень до Державного бюджету України, млн грн;
х – величина надходжень від справляння ПДВ, млн грн.

Коефіцієнт детермінації R^2 відображає достовірність прогнозу. Прогноз вважається надійним, коли значення цього показника становить 70-99 %. У нашому випадку $R^2 = 0,9909$, тобто майже 100 %. Отримане множинне рівняння регресії характеризується високою достовірністю, оскільки значення коефіцієнта детермінації R є досить близьким до одиниці. Про це також свідчить значення F-критерію Фішера.

Рівняння регресії (1) показує, що із збільшенням ПДВ на 1 млн грн за інших сталих умов загальний обсяг податкових надходжень до Державного бюджету України зростає в середньому на 2,35 млн грн.

Якщо розглядати структуру надходжень до Державного бюджету України від адміністрування непрямих податків, то за період 2010-2018 рр. середнє значення частки надходжень від адміністрування ПДВ у ній становило близько 70 %, акцизного податку – 23 %, мита – 7 % (табл. 1).

З даних табл. 1 спостерігаємо, що з 2015 р. частка ПДВ у структурі непрямих податків зменшилась, таку ситуацію пояснюємо запровадженням в дію з 2015 р. СЕА ПДВ [6], у зв'язку з чим збільшились суми відшкодувань ПДВ з бюджету.

На основі даних Міністерства фінансів України побудуємо множинне рівняння регресії (ф-ла 2) залежності податкових надходжень до державного бюджету України (у) від надходжень ПДВ (x_1), акцизного податку (x_2) та мита (x_3).

$$y = 1,48 * x_1 + 2,13 * x_2 + 1,46 * x_3 + 22538,68 \quad (2)$$

$$R^2 = 0,9991; F = 2011,76;$$

де у – обсяг податкових надходжень до Державного бюджету України, млн грн;

x_1 – величина ПДВ надходжень, млн грн;

x_2 – величина надходжень від справляння акцизного податку, млн грн;

x_3 – величина надходжень від справляння мита, млн грн.

Отримане множинне рівняння регресії (2) характеризується високою достовірністю та прогноз є надійним, оскільки значення показника R є близьким до одиниці, $R^2 = 0,9991$.

Регресійне рівняння (2) показує, що:

Таблиця 1

Частки ПДВ, акцизного податку та мита у структурі надходжень непрямих податків до Державного бюджету України

Рік	ПДВ надходження, млн грн	Надходження акцизного податку, млн грн	Надходження мита, млн грн	Частка ПДВ у структурі непрямих податків, %	Частка акцизного податку у структурі непрямих податків, %	Частка мита у структурі непрямих податків, %
2010	86 316	27621	8 556	70,47	22,55	6,98
2011	130 094	33011	10 463	74,95	19,02	6,03
2012	138 827	37186	12 986	73,45	19,68	6,87
2013	128 269	35309	13 265	72,53	19,97	7,50
2014	139 025	44941	12 389	70,80	22,89	6,31
2015	178 453	63111	39 881	63,41	22,42	14,17
2016	235 506	90122	20 001	68,14	26,07	5,79
2017	313 980	108923	23 898	70,27	24,38	5,35
2018	374 509	124104	28 077	71,11	23,56	5,33

Джерело: сформовано та розраховано на основі даних [5].

- із збільшенням надходжень ПДВ на 1 млн грн за інших сталих умов загальний обсяг податкових надходжень до Державного бюджету України зросте в середньому на 1,48 млн грн;
- із збільшенням надходжень від справляння акцизного податку на 1 млн грн за інших сталих умов загальний обсяг податкових надходжень до Державного бюджету України зросте в середньому на 2,13 млн грн;
- із збільшенням надходжень мита до Державного бюджету України на 1 млн грн за інших сталих умов загальний обсяг податкових надходжень Державного бюджету України зросте в середньому на 1,46 млн грн.

Величина надходжень ПДВ до Держбюджету України залежить від таких макроекономічних показників, як: обсяг ВВП; темпи інфляції; обсяги експорту та імпорту; валютний курс гривні до долара США та євро; розвиток підприємницької діяльності; доходи та платоспроможність населення; обсяг грошової маси в економіці країни тощо.

Зі зростанням обсягу ВВП країни надходження від справляння ПДВ до Державного бюджету теж зростають. Відповідно до макроекономічних знань, виділяють три методи обчислення ВВП, зокрема:

- метод кінцевого використання – сума видатків покупців на придбання товарів і послуг;
- розподільний метод – сума грошових доходів, отриманих від виробництва продукції в поточному році;
- виробничий метод – сума доданої вартості, створеної на всіх стадіях виробництва товарів і послуг [7, с. 139].

Незалежно від методу обчислення, обсяг ВВП країни становитиме одну і ту ж величину. Відповідно до першого методу, чим більше покупці витрачають на придбання товарів і послуг, тим більшу суму ПДВ вони сплачують. Відповідно до третього методу, чим більша сума доданої вартості, створеної на всіх стадіях виробництва товарів і послуг, тим більша сума ПДВ надходжень до бюджету і величина ВВП країни. Тобто чітко бачимо пряму залежність між обсягом ВВП країни та надходженнями ПДВ до бюджету. Цю думку підтверджують практичні показники (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяги ПДВ надходжень до Державного бюджету України та основні макроекономічні показники економіки України за 2010-2018 рр.

Рік	ПДВ надходження до Державного бюджету України, млн грн	Обсяг ВВП країни, млн грн	Експорт товарів і послуг України, млн грн	Імпорт товарів і послуг України, млн грн	Грошова маса в економіці України, млн грн
2010	86 316	1 082 569	549 365	580 944	597 872
2011	130 094	1 316 600	707 953	779 028	685 515
2012	138 827	1408 889	717 347	835 394	773 199
2013	128 269	1 454 931	681 899	805 662	908 994
2014	139 025	1 566 728	770 121	834 133	956 728
2015	178 453	1 979 458	1 044 541	1 084 016	994 062
2016	235 506	2 383 182	1 174 625	1 323 127	1 102 700
2017	313 980	2 982 920	1 430 230	1 618 749	1 208 859
2018	374 509	3 558 706	1 608 890	1 914 893	1 276 221

Джерело: сформовано та розраховано на основі даних [5; 8].

На основі цих статистичних даних побудуємо відповідний графік (рис. 2).

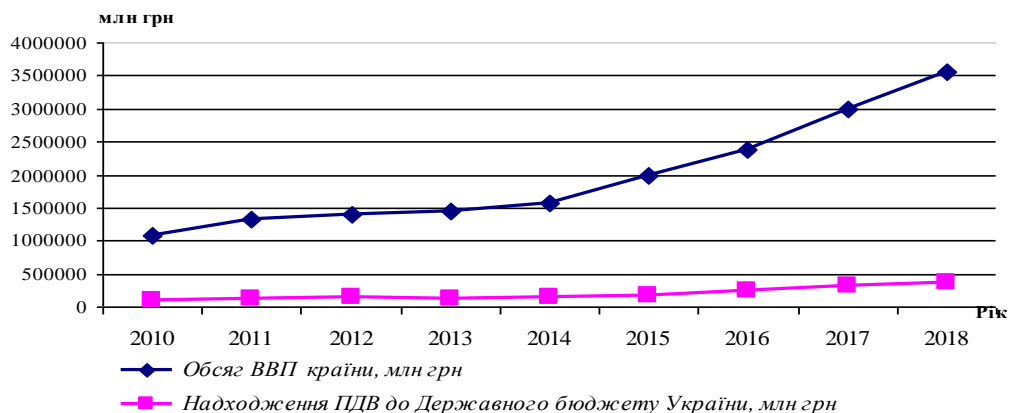

Рис. 2. Обсяг ВВП та надходження ПДВ до Державного бюджету України за 2010-2018 рр.

Джерело: побудовано за даними [5].

Отже, з рис. 2 бачимо, що теоретичне припущення щодо прямої залежності поміж величинами ВВП та ПДВ надходжень підтверджується практикою. Інтенсивність взаємозалежності між цими величинами можна охарактеризувати за допомогою коефіцієнта кореляції, значення якого може коливатися в межах $-1 < r < +1$. Чим ближче значення r до -1 чи $+1$, тим вищою є взаємозалежність між величинами, а знак “-” чи “+” вказує на те, якою є ця взаємозалежність: оберненою чи прямою, відповідно. Якщо ж $r=0$, то порівнювані величини є незалежними [9, с. 56].

На підставі даних табл. 2 за допомогою відповідної функції програми Microsoft Excel визначимо коефіцієнт кореляції для таких величин, як обсяг ВВП країни та надходження ПДВ до Державного бюджету України: $r=0,991459$, тобто значення коефіцієнта кореляції є близьким до одиниці, отже, залежність є високою та прямою.

Щодо оцінки впливу інфляції на величину надходжень ПДВ до бюджету, то можемо спостерігати неоднозначну ситуацію. З одного боку, відомо, що інфляція – це зростання загального рівня цін у країні впродовж певного часу, а механізм стягнення ПДВ передбачає безпосереднє включення податку в ціну товару. Тому, чим більша ціна товару, тим більша сума ПДВ буде підлягати сплаті до бюджету, тобто спостерігаємо пряму залежність між ціною товару та сумою ПДВ, яку треба сплатити. Але, при високому рівні інфляції загалом в економіці можуть зменшитися обсяги виробництва та реалізації продукції. Тому зростатимуть чи спадатимуть надходження ПДВ до бюджету за інфляційних умов точно спрогнозувати важко.

Щодо визначення впливу розвитку підприємницької діяльності на величину надходжень ПДВ до бюджету, то тут все простіше: залежність є прямою та високою. З розвитком підприємництва зростає ВВП країни, зайнятість населення, його

добробут, зростають і податкові надходження до бюджету (за умови ефективних податкових ставок), в тому числі і надходження ПДВ.

Зі зростанням обсягу експорту товарів і послуг величина чистих надходжень ПДВ до бюджету залишається незмінною, оскільки експортні операції оподатковуються за 0 ставкою, однак зростає величина бюджетного відшкодування з ПДВ. Зі зростанням імпорту товарів і послуг прямо зростають надходження ПДВ до бюджету, оскільки ці операції оподатковуються за ставкою 20%. На основі даних Державної служби статистики України (див. табл. 2) [8] побудуємо графік, що відображає обсяги експорту та імпорту товарів і послуг, а також надходжень ПДВ до Державного бюджету України за 2010-2018 рр (рис. 3).

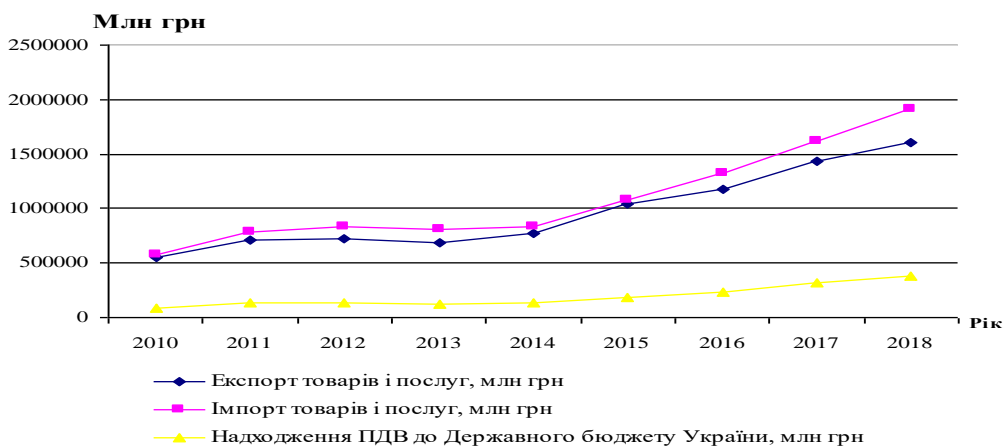

Рис. 3. Обсяги експорту, імпорту товарів і послуг та надходжень ПДВ до Державного бюджету України за 2010-2018 рр., млн грн

Джерело: побудовано за даними [5; 8].

Коефіцієнти кореляції, що відображають взаємозв'язок експорту і надходжень ПДВ та імпорту і надходжень ПДВ становлять $r=0,9834$ і $r=0,9956$, відповідно. Отже, залежності є високим та прямими.

Щоб визначити вплив зміни курсу гривні до іноземної валюти на величину ПДВ надходжень, розглянемо випадок девальвації національної грошової одиниці. Наприклад, раніше 1 дол. США в Україні коштував 8 грн, а зараз – приблизно 25 грн. Така зміна курсу для експортерів є економічно вигідною, оскільки підприємство-експортер за свій експортований товар отримує, наприклад, 1 000 дол. США, то у перерахунку на національну валюту за курсом 8 грн/дол. США його виторг становив 8 000 грн, а за курсом 25 грн/дол. США – 25 000 грн.

Отже, бачимо, що девальвація гривні є вигідною для експортерів. Але за таких умов значно зростають ціни на імпортні товари, які, в свою чергу, стають менш доступними для населення.

При зростанні цін на імпортовані товари попит на товари вітчизняного виробництва підвищується, тому, іноземні товари втрачають свою конкурентоспроможність у порівнянні з аналогічними вітчизняними товарами. Економіка країни стає більш закритою, а від цього потерпають і населення, і підприємства.

Крім того, зниження курсу національної грошової одиниці створює валютні ризики для підприємництва, тому ділові одиниці за таких умов можуть згорнути свій бізнес. Також падає купівельна спроможність грошових доходів населення, тому його купівельна активність знижується. Оскільки підприємства згортатимуть свій бізнес, а люди менше купуватимуть товарів, то ПДВ надходження до бюджету зменшаться.

Обсяг податкових надходжень до бюджету, в тому числі і надходжень ПДВ, значною мірою залежить від рівня доходів та платоспроможності населення. Коефіцієнт кореляції між сумою надходжень ПДВ до Зведеного бюджету України та середньомісячним наявним доходом у розрахунку на 1 особу становить $r = 0,9826$, тобто між цими показниками спостерігається висока пряма залежність.

Високою та прямою ще є залежність між сумою надходжень ПДВ до бюджету та обсягом грошової маси в економіці країни (коефіцієнт кореляції становить $r = 0,8875$), тобто із зростанням грошової маси зростають надходження ПДВ до бюджету (рис. 4).

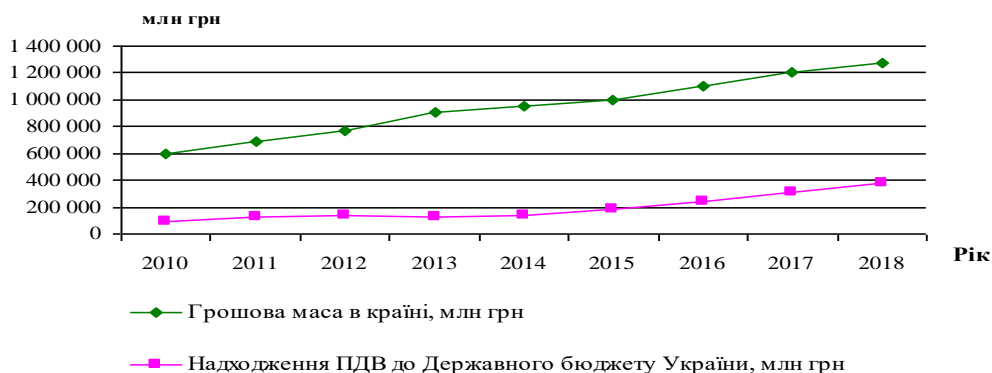

Рис. 4. Обсяг грошової маси в країні та надходження ПДВ до Державного бюджету України за 2010-2018 рр.

Джерело: побудовано за даними [79; 81].

Отже, обсяг надходжень ПДВ до Державного бюджету України залежить від таких макроекономічних чинників, як динаміка ВВП, темпи інфляції, розвиток підприємницької діяльності, обсяги експорту та імпорту, курс національної валюти до іноземної, платоспроможність населення тощо. Комплексний аналіз впливу цих чинників на обсяг надходжень ПДВ до бюджету сприяє вдосконаленню процесу управління оподаткуванням та контролю за податковими надходженнями, дає змогу

дібрати відповідні інструменти підвищення фіскальної ефективності адміністрування ПДВ, сприяє мінімізації ймовірності невиконання затверджених показників доходів бюджету та є підґрунтям для підвищення якості прогностичної роботи, адже дає змогу:

- виявити фактори ризику зменшення податкових надходжень у порівнянні з аналогічним періодом минулого року;
- визначити резерви збільшення податкових надходжень;
- розробити заходи щодо усунення ризиків зменшення надходжень податкових платежів тощо.

Список використаної літератури

1. Замасло О. Т. Особливості функціонування ПДВ в Україні / О. Т. Замасло, О. А. Камінська // *Бізнес-Інформ*. – 2017. – № 5. – С. 210-215.
2. Кміть В. М. Проблеми і недоліки діючої системи непрямого оподаткування в Україні / В. М. Кміть, В. І. Комарницький // *Приазовський економічний вісник*. – 2018. – Вип.2. – № 7. – С. 136-141.
3. Соколовська А. М. Дискусійні питання реформування ПДВ / А. М. Соколовська, В. О. Твардієвич // *Фінанси України*. – 2011. – № 8. – С. 35-50.
4. Сторожук О. В. Фіскальна ефективність податку на додану вартість в Україні / О. В. Сторожук, Л. М. Федун // *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. – 2016. – № 1. – С. 206-223.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>
6. Податковий кодекс України № 2755-VI від 2 грудня 2010 р. // [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної фіскальної служби України – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/nk/>
7. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка / за ред. З. Ватаманюка, С. Панчишина : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – 3-тє вид. стереотип. – К. : Видавничий Дім Альтернативи, 2005. – 606 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/
9. Руденко В. М. Математична статистика : навчальний посібник / В. М. Руденко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 304 с.

References

1. Zamaslo, O. T. (2017). Osoblyvosti funkcionuvannya PDV v Ukrayini [Features of VAT functioning in Ukraine]. *Biznes-Inform – Business-Inform*, 5, 210-215 [in Ukrainian].
2. Kmit', V.M. & Komarnyč`kyj, V.I. (2018). Problemy i nedoliky diyuchoyi systemy nepryamogo opodatkuvannya v Ukrayini [Problems and lacks of the current indirect taxation system in Ukraine]. *Pryazov`s`kyj ekonomichnyj visnyk – Azov Economic Journal*, 2 (07), 136-141 [in Ukrainian].

3. Sokolovs`ka, A.M. & Tvardiyevych V.O. (2011). Dyskusijni pytannya reformuvannya PDV [Discussion issues of VAT reform]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 8, 35-50 [in Ukrainian].
4. Storozhuk, O. V. & Fedun, L. M. (2016). Fiskal`na efektyvnist` podatku na dodanu vartist` v Ukraini [fiscal efficiency of value added tax in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prac` Nacional`nogo universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrainy – Collection of scientific works of the National university of government tax service of Ukraine*, 1, 206-223 [in Ukrainian].
5. Oficijnyj sajt Ministerstva finansiv Ukrainy [Official site of the Ministry of Finance of Ukraine]. *www.minfin.gov.ua*. Retrieved from <http://www.minfin.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Podatkovyj kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. (n.d.) *sfs.gov.ua*. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/nk/> [in Ukrainian].
7. Vatamanyuk, Z. & Panchyshyn S. (Ed.). (2005) *Ekonomichna teoriya: makro- i mikroekonomika [Economic theory: macro and microeconomics]*. Kyiv: Publishing House Alternatives [in Ukrainian].
8. Oficijnyj sajt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of State Statistics Service]. *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
9. Rudenko, V. M. (2012). *Matematychna statystyka [Mathematical statistics]*. Kyiv: Centr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редколегії 23.10.2019
Прийнята до друку 13.11.2019*

DEPENDENCE OF THE VAT REVENUES TO THE STATE BUDGET OF UKRAINE FROM MAIN MACROECONOMIC FACTORS

R. Paslavska

*Ivan Franko National University of Lviv
79008, м. Львів, проспект Свободи, 18
e-mail: roksolana_veklyn@ukr.net*

In this article the role of value added tax in creation of the revenue part of the state budget of Ukraine is investigated through the analyzing of the structure and dynamics of tax revenues to the state budget of Ukraine. It was established that the revenues from the VAT administration provide about 40% of the total tax revenues of the state budget of Ukraine. A multiple regression model was constructed in the article. This model represents the dependence of changes in the tax revenues of the state budget of Ukraine on VAT, excise tax and customs revenues. The multiple regression equation is highly reliable and we can say that the forecast is reliable. The regression equation shows that the increase of VAT revenues by UAH 1 million under other stable conditions will result in an

increase of the total amount of tax revenues to the state budget of Ukraine by an average of UAH 1.48 million.

The main macroeconomic factors that influence on the size of VAT revenues to the state budget of Ukraine are identified. These factors include GDP, inflation rate, export and import volumes, exchange rate of hryvnia to US dollar and euro, development of entrepreneurial activity, incomes and solvency of the population, money supply in circulation, etc. The impact of these factors on the volume of VAT revenues to the state budget of Ukraine is analyzed. Such comprehensive analysis contributes to improving the process of tax management and control of tax revenues, gives an opportunity to pick up appropriate tools to improve the fiscal efficiency of VAT administration, helps to minimize probability of non-fulfillment of the ratified indexes of profits of state budget and serves as a basis for improving the quality of forecast work.

Key words: state budget of Ukraine, tax revenues, value added tax, excise tax, customs duty, GDP, export value, import value, money supply in the economy of country.